

O'SMIRLARDA XULQ OG'ISHI KELIB CHIQISHINING PSIXOLOGIK OMILLARI

Qarshiboeva Gulnoza Abduqodirovna, ps.f.f.d
Valieva Charos Vali qizi, magistr
Jizzax davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Maqolada o'smirlarda xulq og'ishi kelib chiqishining psixologik omillari haqida so'z yuritilib, Deviant xulq-atvor- bu umume'tirof etilgan me'yorlarga zid bo'lgan, ijtimoiy normalarni buzadigan va insoniyat jamiyati qoidalariga, faoliyati, urf-odatlar va an'analariga zid bo'lgan xatti-harakatlar. O'quvchilarning deviant xatti-harakati hozir juda keng tarqalgan va deyarli har bir maktabda kuzatiladi.

Kalit so'zlar: Deviant xulq-atvor, me'yorlar, ijtimoiy norma, insoniyat jamiyatib faoliyat, urf-odatlar, an'analar, xatti-harakatlar, oilasi, millati, sog'lom, yetuk inson, burch.

Аннотация: В статье говорится о психологических факторах возникновения девиантного поведения у подростков, поведения вопреки обычаям и традициям. Девиантное поведение учащихся сейчас очень распространено и наблюдается практически в каждой школе.

Ключевые слова: девиантное поведение, нормы, социальная норма, социальная активность человека, обычаи, традиции, поведение, семья, нация, здоровый, зрелый человек, долг.

Annotation: The article deals with the psychological factors of the occurrence of deviant behavior in adolescents, behavior contrary to customs and traditions. Deviant behavior of students is now very common and is observed in almost every school.

Keywords: deviant behavior, norms, social norm, human social activity, customs, traditions, behavior, family, nation, healthy, mature person, duty.

Yoshlar hayotda sodir bo'layotgan voqealarning ma'nosini yo'qotadilar va ularga o'zlarining individualligini saqlab qolish va sog'lom turmush tarzini shakllantirish imkonini beradigan zarur hayotiy ko'nikmalarga ega emaslar. Har kim o'z kelajagi, oilasi, millati, yurti kelajagi uchun javobgardir. Yosh avlod mamlakatimiz kelajagi bo'lib, ularni sog'lom, yetuk insonlar etib tarbiyalash barchamizning burchimizdir. Ammo, bugun aytishimiz mumkinki, biz, kattalar, farzandlarimizga eng yaxshi namunani ko'rsatmayapmiz, shu bilan farzandlarimizni ham shunday qilishga undayapmiz, bizdan o'rnak olyapmiz. Shuning uchun, atrofingizdagilarni o'zgartirishdan oldin, siz o'zingizni, sodir bo'layotgan narsalarga ichki munosabatingizni o'zgartirishingiz kerak.

Bizning davrimizda bolalar har kuni, deyarli hamma joyda, asotsial hodisalarning ta'sirini kuzatadilar. Bu reklamani o'z ichiga oladi, va bu mahsulotlar bir do'konda sotilgan, kattalar o'zlari, butlar va tengdoshlari bir misol. Darhaqiqat, bularning barchasi bizning bolalarimizning atrofimizdagi dunyo haqidagi tasavvuriga katta ta'sir ko'rsatadi va ko'pchilik bu ta'sirga mos keladi. Balki bizning tarbiyamiz va farzandlarimizga bo'lgan e'tiborimiz ba'zan shunga olib keladi.

Deviant xulq-atvor- bu umume'tirof etilgan me'yorlarga zid bo'lgan, ijtimoiy normalarni buzadigan va insoniyat jamiyati qoidalariga, faoliyati, urf-odatlarini va an'analariga zid bo'lgan xatti-harakatlar. O'quvchilarning deviant xatti-harakati hozir juda keng tarqalgan va deyarli har bir maktabda kuzatiladi. Bu holat deviant xulq-atvor hodisasini sotsiologlar, o'qituvchilar, psixologlar, shifokorlar, huquq-tartibot idoralari xodimlarining diqqat markaziga qo'ydi. Ushbu og'ishning sababi talabalarning tashqi dunyo, ijtimoiy muhit va o'zlari bilan munosabatlari va o'zaro ta'sirining o'ziga xos xususiyatlarida yotadi.

Shuning uchun deviant xulq-atvorning asosiy tushunchalari va nazariyalarini, asosiy yondashuvlarini ko'rib chiqish, uning mohiyatini va katalizatorlar kabi dinamikasiga ta'sir etuvchi omillarni tushunish muhimdir. Deviant xulq-atvorning ta'rifiga turlicha yondashuvlar mavjud bo'lib, ular turli fanlar nuqtai nazaridan izohlanadi. Falsafa inson hayoti va dunyoga taalluqli eng umumiy masalalar - inson yashaydigan va harakat qiladigan dunyo bilan shug'ullanadi. Bu o'smirlar uchun ham maqbuldir. Xulq-atvorning xususiyatlarini dunyo mavjudligining sabablari va maqsadlari, inson hayotining mazmuni, erkinlik toifasi va insonning ushbu erkinlikdan foydalanish imkoniyati kabi masalalar bilan bog'lash mumkin.

Psixologiya deviant xulq-atvorning sabablarini shaxs shaxsi tuzilishida, uning ichki dunyosi, ong darajasida, asosiy ehtiyojlarni qondirish qobiliyatiga bo'lgan psixologik reaksiyalarning xususiyatlarida, shuningdek, har xil xarakter, idrok va hissiyotlarda ko'radi. Psixologiyaning asosiy qiziqishlaridan biri bu inson harakatlarining zamirida nima yotganini tushunish istagi. Har bir insonning o'ziga xos g'oyalari, tajribalari, ma'lum bir tarzda harakat qilish moyilligi bor va psixologlar insonning ichki dunyosi qanday qonunlar asosida faoliyat yuritishini bilishdan manfaatdor.

Ijtimoiy psixologiya inson va jamiyat haqidagi bilimlarning eng yosh sohalaridan biridir. T.A. Xagurov "ijtimoiy psixologiya odamlarning ijtimoiy xulq-atvori, ularning bir-biriga munosabati va xarakterli fikrlash tarzi asosida yotgan doimiy, takrorlanuvchi psixologik hodisalarni o'rganadi", deb hisoblaydi. Ijtimoiy-psixologik yondashuv deviant xulq-atvorning paydo bo'lishiga ta'sir qiluvchi sabablarni tushuntiradi: deviant xulq-atvor jamiyat va inson ongida sodir bo'ladigan jarayonlarning murakkab o'zaro ta'siri natijasidir. Pedagogika deviant xulq-atvorni jamiyatda an'anaviy tarzda o'rnatilgan ijtimoiy, axloqiy, huquqiy normalar va

xulq-atvor standartlarini buzish deb tushunadi. Pedagogika nuqtai nazaridan xulq-atvor normasi - bu ma'lum bir yosh, jins va mavqega ega bo'lgan shaxsning ma'lum bir madaniy muhitda shakllangan muayyan vaziyatga ijtimoiy kutilgan reaksiyalari va harakatlaridir. Xulq-atvor o'quvchilarga shaxs sifatida xos bo'lgan kategoriyadir.

Shaxs - bu o'ziga xos shaxs, muayyan individuallik tashuvchisi va oilada, maktabda, jamiyatda ma'lum bir ijtimoiy mavqe egasi. Oquvchining harakatlarida, uning xatti-harakati va xatti-harakatlarida shaxsning ichki yetukligi namoyon boladi. O'smirlik davri yosh davrlari orasida eng ahamiyatli davrlardan biridir. Chunki shaxs shakllanishidagi asosiy davr hisoblanadi. O'smirlik davri psixologik adabiyotlarda "o'tish davri", "og'ir davr", "inqiroz davri" kabi nomlar bilan ataladi. O'smir xali juda yosh, unda turmush, ijtimoiy tajriba kam, u kishilarni farq qila bilmaydi, ularning xulq-atvori hamda hatti-xarakatlarini har tomonlama baholay bilmaydi. O'smirlik davrining og'ir, murakkab davr ekanligi ko'plab psixologik, fiziologik, ijtimoiy omillar bilan bog'liq. Bu davrda rivojlanishning barcha jihatlari: jismoniy, aqliy, axloqiy, ijtimoiy va shu kabilarning mazmun mohiyati ham o'zgaradi. Bu davrda o'smir hayotida uning ruhiyati, organizmining fiziologik holatlarida, uning ijtimoiy holatida jiddiy o'zgarishlar sodir bo'ladi. Bu davr taxminan bolaning 5-11 sinflarda o'qish paytiga to'g'ri keladi.

O'smirlik davri bolalikdan kattalikka o'tish davri sifatida har doim qiyin davr hisoblanadi va shu sababli ham doimo psixolog va sotsiologlarning diqqat markazida bo'lib kelgan. O'smirlik davrida bola endi "bola" emas, shu bilan birga u hali "katta" ham emas. O'bektiv yosh davriga qaramasdan o'smirning ijtimoiy holati o'zgarmaydi, u o'quvchiligidan o'taonasining qaramog'ida qoladi. Ammo u o'zini "katta odam" deb hisoblaydi, o'zining muammolarini o'zi hal qilishga harakat qiladi. Shu sababli uning ko'pgina da'vo va talablari hal qilib bo'lmaydigan qiyinchiliklarga olib boradi, ziddiyatlar va qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi.

Deviant xulq-atvorning vujudga kelishi haqida ikki xil qarash mavjud bo'lib, birinchisi tabiiy-biologik, ikkinchisi ijtimoiy reduksion fikrlardir. Tabiiy-biologik qarashlarga ko'ra, deviant xulq-atvorning kelib chiqishida biologik omillarning roli alohida o'rin tutadi. Genetik tuzilishning o'ziga xosligi, biokimik boshqarishning buzilishi, asab tizimi mexanizmlari ish faoliyatining buzilishi va boshqalar shunday omillardandir. Ijtimoiy-reduksion nazariyalar har qanday ichki, shu jumladan, psixologik (shaxs dispozitsiyalari) rolini inkor etgan holda og'ishgan xulq-atvorni ijtimoiy-iqtisodiy holatlar bilan tushuntirishga harakat qiladi. Venger psixologi F.Patakining fikricha, deviant xulq-atvor tizimli yoki ko'plab sababiy bog'liqlikka ega bo'lib, uning vujudga kelishi bir emas, balki bir qancha ya'ni tarixiy, makrosotsiologik, ijtimoiy-psixologik va individual-shaxsniy omillar roliga bog'liq.

Deviant xulq-atvorning shakllanishiga ham tashqi (jumladan, ijtimoiy-iqtisodiy), ham ichki (psixologik) omillar ta'sir ko'rsatadi. Birinchi omillarga ishsizlik, hayot

tarzini pastligi, jamiyatda u yoki bu qatlamning yashash darajasi va boshqalar kiradi. Ikkinchi guruh omillarga L.M.Zyubinning fikricha quyidagi omillar kiradi:

✓ Aqliy rivojlanishdagi yetishmovchilik (lekin patologiya emas), bu holat o'z xatti-harakatlarini to'g'ri tahlil qilish, oqibatini oldindan ko'rishga halaqit beradi;

✓ Tafakkur mustaqilligining yetishmasligi, yuqori darajada konformlilik, ta'sirlanuvchanlik;

- Quyi darajadagi aqliy faollik, ma'naviy ehtiyojlarning qashshoqligi va beqarorligi. Ushbu muammo yuzasidan yana ikki xil psixologik (ichki) sabablarni keltirish mumkin:

- Qanoatlantirilmagan prosotsial (ijtimoiy) ehtiyojlar bo'lib, ular ta'sirida shaxsda ichki ziddiyat paydo bo'ladi va asotsial (jamiyat uchun zid bo'lgan) ehtiyojlarning shakllanishiga olib keladi;

- Asotsial (jamiyat uchun zid bo'lgan) shaxs dispozitsiyalari (motivatorlari), ular o'z navbatida asotsial yo'llar va vositalar bilan o'z ehtiyojlarini qondirishga undaydi.

O'zligini anglash bilan bog'liq ehtiyojlarning qondirilmaligi bolada tajovuzkorlikni vujudga keltiradi. O'zi yo'qotgan narsasining o'rniga boshqanikini o'zlashtirib olishga intiladi. Mustaqillikka, erkinlikka bo'lgan ehtiyojning qondirilmaligi hammaga nisbatan tajovuzkorlik, protest, nomyishkorona bo'sunmaslik, uydan qochib ketish kabi holatlarni vujudga keltiradi. Oilada va tengdoshlari davrasida o'zining haqiqiy o'rnini topa olmaslik o'z-o'zini tasdiqlashning negativ (salbiy) shakllaridan foydalanishga olib kelishi mumkin.

O'smirlar deviant xulq-atvorining profilaktikasi. O'smirlar yoshida deviyatsiya namoyon bo'lishining tinimisiz oshib borishi ijtimoiy pedagog oldida bu o'smirlar bilan [ishlashning yangi usullari](#), texnologiyalarini izlash va ularga tadbiiq etish vazifasini qo'yadi. Ilmiy nazariy va amaliyotda ikki asosiy texnologiya-profilaktika va reabilitatsiya keng tarqalgan.

Profilaktika-o'smirlar xulq-atvorida ijtimoiy normalardan og'ishning turli shakllarini keltirib chiqaruvchi asosiy sabab va sharoitlarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy, tibbiy, tashkiliy, tarbiyaviy va davlat tadbirlarining majmuasidir. U asosan bolani o'rab turuvchi muhitga bog'liq bo'ladi.

Profilaktika chora-tadbirlarini amalga oshirayotganda ijtimoiy pelagog quyidagi qoidalarga suyanadi:

1. Ijtimoiy madaniy normani o'zlashtirish shaxs ijtimoiylashuvi jarayonida amalga oshadi. Qadriyatlar, g'oyalar va boshqa ramqiy tizimlar majmuasini o'zlashtirmay inson jamiyatning to'la qonli a'zosi sifatida faoliyat yurita olmaydi.

2. Ijtimoiy madaniy normaning muxolifi bolalarning ijtimoiy madaniy va pedagogik qarovsizligi bo'lib, u nafaqat bola rivojining g'ayrinormal alomati balki uning zimmasiga anomal ijtimoiy holatlarni yuklatishning natijasi sifatida qaraladi.

3. Bolalar qarovsizligining profilaktikasi nafaqat mavhum ijtimoiy madaniy normadan balki muayyan sharoitda yashashga majbur bo'lgan boladan kelib chiqishi lozim.

4. Bola rehabilitatsiyasi faoliyat sub'ekti, ijtimoiy sub'ekt va shaxs darajasida amalga oshirilishi kerak.

Ijmimoiy og'ishlar turli sabab va holatlardan kelib chiqishini inobatga olsak, profilaktik chora-tadbirlarning bir nechta turlarini ajratsa bo'ladi:

-neytrallashtiruvchi,

-o'rnini to'ldiruvchi,

- ijtimoiy og'ishlarga sabab bo'luvchi holatlarni yuzaga kelishidan ogohlantiruvchi,

-bu holatlarni bartaraf etuvchi,

-o'tkaziladigan profilaktika ishlarini nazorat qiluvchi.

Ijtimoiy pedagogning o'smirlar bilan profilaktika ishlari olib borishiga bir nechta yondashuvlar mavjud:

Informatsion yondashuv-voyaga yetmagan shaxslar ularga davlat va jamiyat tomonidan axloqiy normalarni bajarishga taqdim etilgan huquq va majburiyatlardan xabardor qilinadilar.

Ijtimoiy profilaktik yondashuv. Bunda asosiy maqsad negativ hodisalarni aniqlash, bartaraf etish va neytrallashtirishdir. Bu [yondashuning mohiyati davlat](#), jamiyat, muayyan ijtimoiy pedagogik muassasa, ijtimoiy pedagog tomonidan deviant xulq-atvorni keltirib chiqaruvchi sabablarni bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy, tashkiliy, huquqiy va tarbiyaviy chora tadbirlarni o'tkazishdan iborat.

Tibbiy-biologik yondashuvning mohiyati esa ijtimoiy normalardan ehtimoliy og'ishlarni turli ruhiy anomaliyalar bilan aziyat chekuvchi shaxslarga nisbatan davlat profilaktik xarakterdagi choralar vositasida oldini olish hisoblanadi.

Ijtimoiy pedagogik yondashuv deviant xulq-atvorga ega o'smirning ijobiy hislatlarini tiklashda namoyon bo'ladi.

Deviant xulq-atvorga ega bolalarning ijtimoiy-pedagogik rehabilitatsiyasi ijtimoiy pedagogning dezadaptatsiya bo'lgan o'smirlar bilan ishlashining boshqa bir texnologiyasi ularning rehabilitatsiyasi hisoblanadi. Rehabilitatsiya keng turdagi vazifalar, elementar ko'nikmalardan tortib insonning jamiyatda to'liq integratsiyalashuvigacha bo'lgan masalalarni hal qilishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimi sifatida qaralishi mumkin.

Rehabilitatsiya ob'ektlari quyidagilar:

1. Ijtimoiy va pedagogik qarovsiz bolalar.

Tavakkal guruhidagi bolalarning eng tarqalgan toifasi bo'lib, ularning qiyin tarbiyalanishi ruhiy pedagogik sabablar bilan izohlanadi. Qarovsizlikning asosiy belgilari deb yetakchilik faoliyatidagi kamchiliklar, xulq-atvorda chetga og'ish, ijtimoiy adaptatsiya qiyinchiliklarini aytsak bo'ladi. Bu bolalar va o'smirlar faoliyatning to'la qonli sub'ekti bo'lmaganliklar uchun [ularga asosiy yordamni pedagog](#), psixolog va ota-onalar ko'rsatishlari mumkin.

2. Voyaga yetmagan huquqbuzarlar, yyetim bolalar, xulq-atvorida chetga og'ish bo'lgan o'smirlar.

Bu toifaga avvlambor ijtimoiy adaptatsiyada, ijtimoiy rollarni egallashda yordam ko'rsatish lozim.

Reabilitatsiyaning asosiy sub'ekti ijtimoiy pedagog bo'lib, u yuqorida sanab o'tilgan funksiyalarni bajara olishi, o'smirlar va bolalarga psixologik yordam ko'rsata olishi lozim.

3. Psixosomatik va nerv-psixologik sog'ligi buzilgan va funksional og'ishlarga ega bolalar.

- a) surunkali somatik kasalliklar,
- b) funksional buzilishlar,
- v) asab-ruhiy hastaliklar,
- g) [aqliy qoloqlik](#),
- d) nogironlik.

Bu toifa bolalar avvalambor tibbiy va ruhiy reabilitatsiyaga ehtiyoj sezadilar. Uning sub'ektlari shifokorlar va psixologlar bo'lib, ular shuningdek pedagog va ijtimoiy ishchilar bilan hamkorlikda kompleks reabilitatsiyani ham o'tkazishlari mumkin.

Reabilitatsion yordam xarakteri:

- kechikkan yordamdan profilaktik yordamga o'tish,
- jazolovchi yordamdan ayovchi yordamga o'tish,
- tasodifiy yordamdan kafolatlangan va kompleks yordamga o'tish,
- anonim yordamdan shaxsiy yordamga o'tish.

Adaptatsiyadan farqli o'laroq reabilitatsiya tiklanish, faollashtirish sifatida tushuniladi. Reabilitatsiya jarayonida o'rnini to'ldiruvchi mexanizm mavjud nuqsanni yengib o'tish uchun qo'llanadi, adaptatsiya jarayonida esa u mavjud nuqsonga ko'nikish maqsadida qo'llanadi.

Demak, reabilitatsiya bu bolani jamiyatdagi faol hayotga va ijtimoiy foydali mehnatga qaytarish maqsadidagi chora-tadbirlar tizimidir.

Reabilitatsiyaning bir qancha turlari mavjud: tibbiy, psixologik, pedagogik, ijtimoiy-iqtisodiy, kasbiy, maishiy.

Tibbiy reabilitatsiya bola organizmining u yoki bu yo'qotilgan funksiyasini o'rnini to'ldirish yoki to'liq va qisman tiklashga qaratilgan bo'ladi.

Ruhiy reabilitatsiya o'smirning ruhiy sohasiga qaratilgan bo'lib, uning maqsadi deviant xulq-atvorli bola ongida uning hech kimga kerakmasligi haqidagi tasavvurni yengib o'tishdir.

Kasbiy reabilitatsiya o'smirni biror-bir kasbga o'rgatish, u uchun yengillashtirilgan sharoitli va qisqartirilgan ish kuniga ega ish joylarini qidirishdan iborat.

Maishiy reabilitatsiya o'smir uchun normal yashash sharoitlarini yaratishga qaratiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy reabilitatsiya deganda esa o'smir huquq va manfaatlarini himoya qilish, unga tegishli bo'lgan moddiy mulklar, to'lovlar bilan ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlar tushuniladi.

Ijtimoiy-pedagogik reabilitatsiya-bola hayotiy faoliyatida muhim ahamiyatga ega shaxsiy hislatlarni, uning jamiyat integratsiyasiga yordamyordam beruvchi faol hayotiy [pozitsiyasini shakllantirish](#), ijobiy rollarni, jamiyatda yurish-turish qoidalarini o'zlashtirishi, kerakli ma'lumot olishga qaratilgan tarbiyaviy xarakterdagi chora-tadbirlardir.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, antisotsial xulqli o'quvchi-yoshlar bilan ishlashda maktab tizimidai jtimoiy-pedagogik rehabilitatsiya "ijtimoiy-psixologik muammolari mavjud bo'lgan" bolalar va o'smirlarga nisbatan oilaviy va maktab repressiyalarini oldini olishga, nizoli vaziyatlarni hal qilishga, shuningdek, esa ularni o'quv faoliyatining sub'ekti sifatida tiklashga qaratiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. N.G`Komilova. Xulqi og`ishgan yoshlar psixologiyasi. O`quv qo`llanma. Toshkent 2013.
2. Yadgarova G.T., Avlayev O.U. Tarbiyasi qiyin, qaltis guruhga mansub bolalar bilan ishlash (Uslubiy qo`llanma) T.: 2007 y.
3. Hakimova I.M. Deviant xulq-atvor psixologiyasi. O`quv qo`llanma. Toshkent 2007.
4. Каршибаева Г.А. Характеристики мотивационных потребностей подростков с суицидальным поведением //EurasianUnionScientists. – 2020. – Т. 1. – №. 10 (79). – С. 48-49.
5. Каршибаева Г. А., Юлдашева Г. Б. Конфликт как одно из значимых явлений психической жизни человека //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2022. – Т. 1. – №. 4. – С. 459-464.
6. Қаршибоева Г.А. Ўсмирларнинг хулқ-атворидаги ўзгаришнинг ижтимоий психологик жихатлари //Журнал Педагогика и психологии в современном образовании. – 2022. – Т. 2. – №. 4.
7. Қаршибоева Г.А. Ўқувчиларда касбий установакаларнинг шаклланишининг психологик жихатлари //Журнал Педагогика и психологии в современном образовании. – 2022. – Т. 2. – №. 4.
8. Каршибоева Г. А. Эмоциональные аспекты при суицидальной поведении подростка //EDITOR COORDINATOR. – 2021. – С. 304.
9. Каршибаева Г. А. Факторы и причины суицида //Scientific Impulse. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 651-656.
10. Каршибоева Г. А. Психопрофилактические меры по предупреждению суицидного поведения у подростков: Каршибоева Гульноза Абдукодировна, Джизакский государственный педагогический институт-старший преподаватель //Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2021. – №. 2-Махсус сон. – С. 298-305.
11. Каршибоева Г. А. Характеристики мотивационных потребностей подростков с суицидальным поведением//Евразийский Союз Ученых. – 2020. – №. 10-1 (79). – С. 48-49.
12. Каршибаева Г. А. Аспекты социально психологического исследования суицидального поведения подростков //Мир образования-образование в мире. – 2021. – №. 1. – С. 50-56.
13. Abduqodirovna G. Q., Burxonovich A. S., O'skanov son Abdurashid M. Negative Socio-Psychological Factors Influencing the Personality of a Teenager //International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences. – 2021. – Т. 1. – №. 7. – С. 54-59.
14. Каршибоева Г.А.. Диагностика суицидального поведения у подростков //Вестник интегративной психологии. – 2021. – №. 22. – С. 84-89.
15. Каршибаева Г. А. Причины суицида и факторы риска //Психология интегральной индивидуальности в информационном обществе. – 2021. – С. 90-96.
16. Karshibayeva, G Diagnosis of suicidal behavior in adolescents. International Journal for Innovative Engineering and Management Research. A Peer Reviewed Open Access International Journal.// Vol 10 Issue03, March 2021 501-505 p.
17. Karshibayeva, G. The importance of motivation to avoid failure in achieving the success of young football players. PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(2)
18. Karshibayeva, G. Innovations in Applied Sciences | SSN 2792-3983 (online), Published under Volume: 1 Issue: 7 in December-2021

19. Karshibayeva, G. Negative Socio-Psychological Factors Influencing the Personality of a Teenager. *International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences* | SSN 2792-3983 (online), Published under Volume: 1 Issue: 7 in December-2021
20. Каршибаева Г.А.,Валиева Ч. Международный научно-образовательный электронный журнал «Образование и наука в ххi веке». Выпуск №25 (том 4) (апрель, 2022). Дата выхода в свет: 30.04.2022.
21. Каршибаева Г. А.Ўсмирларда суицидал хулкнинг олдини олишда амалга оширилган психопрофилактик чора-тадбирлари.“Таълим ва инновацион тадқиқотлар” илмий услубий журнал, 2021 йил, махсус сон.298-305 ст.
22. Каршибаева Г. А., Ибайдуллаева У.Р.Оила психологияси.Ўқув қўлланма. “Баёз” нашриёти. Тошкент – 2022 й.
23. Каршибаева Г. А., Абдуасулов Р.А.Психологик маслаҳат. Ўқув қўлланма. “Баёз” нашриёти. Тошкент – 2022 й.
24. Каршибаева Г. А.Ўсмирларда суицидал хулкни пайдо бўлишида ижтимоий функциялар бузилишининг психологик ҳолатлари. *Psixologiya ilmiy jurnali/ Вухоро. №4, 2020. 101-104 бб.*